

REPARTIȚIA GRAIURILOR DACOROMÎNE PE BAZA ATLASULUI LINGVISTIC ROMÎN

DE

ACAD. E. PETROVICI

În numărul 1 din anul acesta al revistei «Limba romînă» (p. 11), am afirmat că unii cercetători sînt înclinați să considere cele patru varietăți ale romanicii orientale, anume dacoromîna, aromîna, meglenoromîna și istroromîna, ca patru limbi romanice deosebite. Romaniștii sovietici, ca de pildă D. E. Mihalci¹, numesc aromîna, meglenoromîna și istroromîna dialecte și nu limbi.

Dacoromîna este așadar unul dintre cele patru dialecte ale limbii romîne. De aceea dacoromîna nu poate fi împărțită la rîndul ei tot în dialecte. Grupul dialectal dacoromîn — cum îl numește cercetătorul sovietic D. E. Mihalci² — e constituit din numeroase graiuri locale. Acestea se grupează în grupuri mari, care, după părerea mea pot fi numite subdialecte.

Primul care a încercat să împartă teritoriul dacoromîn în arii dialectale, bazîndu-se pe date dialectologice culese în mod sistematic, a fost Gustav Weigand, autorul primului nostru atlas lingvistic³. La sfîrșitul atlasului, Weigand dă cîteva hărți rezumative în care concentrează constatările care se degajează din hărțile publicate. Astfel pe harta nr. 65, luînd ca bază unele particularități fonetice ale graiurilor dacoromîne, Weigand stabilește trei arii mari dialectale, trei «dialecte», cel bănățean, cel muntean și cel moldovean⁴.

¹ În notele care însoțesc traducerea rusă a cărții lui E. Bourciez, *Elemente de lingvistică romanică* (Osnovî romanskogo iazikoznaniia, perevod a 4-ogo franțuzskogo izd., pod redakției D. E. Mihalci, Moscova, 1952), p. 667.

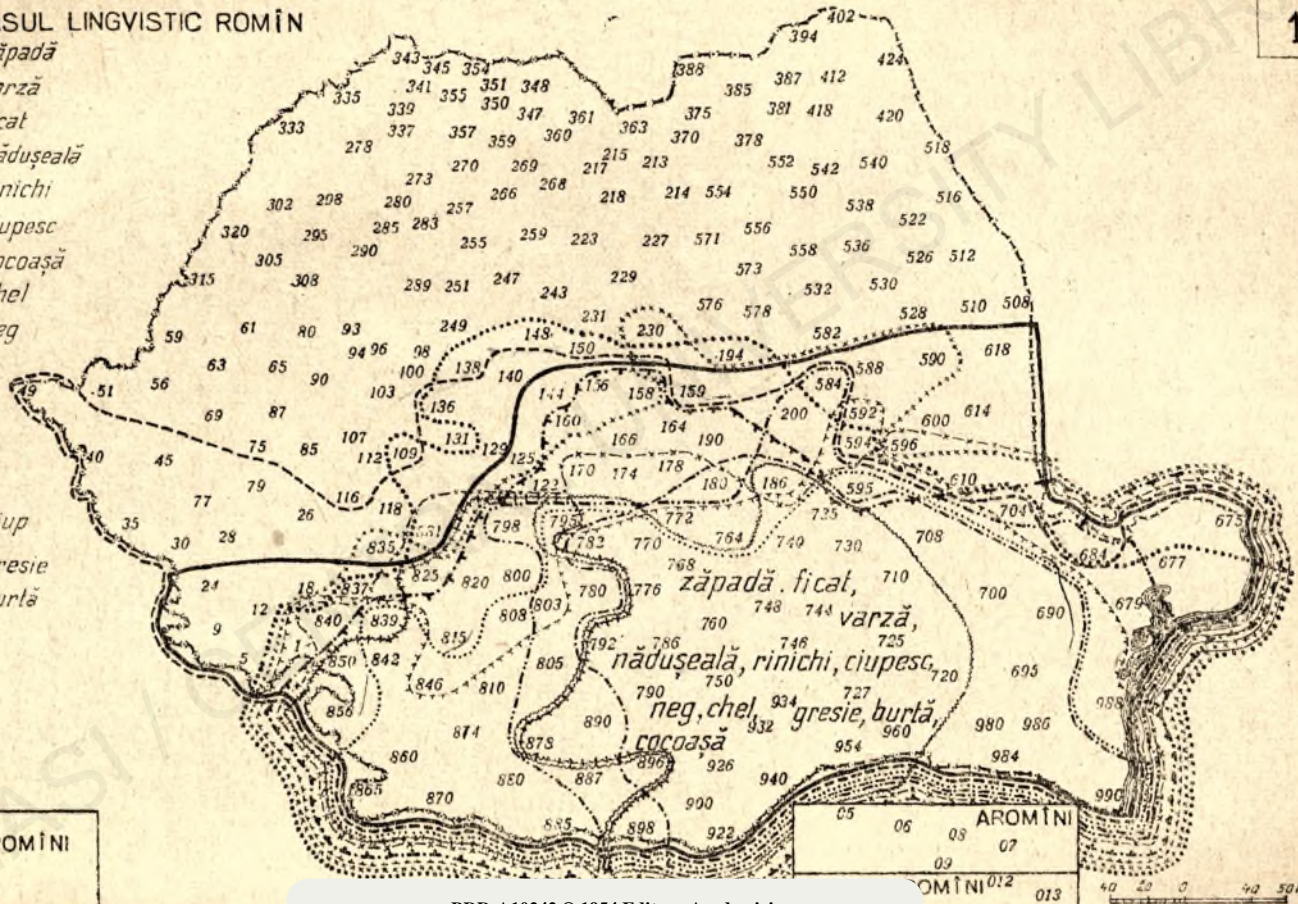
² Ibidem.

³ *Linguistischer Atlas des dacoromanischen Sprachgebiets*, Leipzig, 1909.

⁴ Vezi și introducerea la Atlasul lui Weigand, coloana 10.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN

- ..... = zăpadă
- = varză
- - - = ficat
- ..... = nădușeală
- - - = rinichi
- ..... = ciupesc
- - - = cocoasă
- - - = chel
- - - = neg
- ++++ = ciup
- ..... = gresie
- ..... = burtă

ISTROROMÂNII

01
02

După Weigand, Ardealul nu are așadar un « dialect » al său propriu, ci sudul acestei provincii merge — din punct de vedere dialectal — cu Muntenia, sud-vestul cu Banatul și estul cu Moldova. Nord-vestul Ardealului și toată cîmpia Crișurilor, a Bărcăului, a Crasnei și a Someșului, dintre granița apuseană a Republicii Populare Romîne, de la Mureș pînă în țara Oașului, sînt lăsate, pe harta dialectală a lui Weigand, în afara limitelor celor trei « dialecte » amintite mai sus. După cercetătorul german, în aceste părți nu există « dialecte » unitare mai întinse, ci « dialecte » mărunte de trecere. Cel mult Maramureșul ar putea fi considerat — după Weigand — ca o mică arie dialectală distinctă, caracterizată prin unele particularități fonetice deosebite ¹.

Împărțirea aceasta în trei « dialecte » a dacoromînei — sau, mai just, în subdialecte — a fost acceptată de majoritatea cercetătorilor de mai târziu.

Romanistul sovietic D. E. Mihalci împarte grupul dialectal dacoromîn în patru dialecte: cel bănățean, cel transilvănean, cel muntean și cel moldovean ².

După apariția — parțială — a « Atlasului lingvistic romîn », se pune însă întrebarea, dacă împărțirea dialectală a dacoromînei făcută pînă acuma rămîne valabilă. Pentru a revizui vechile păreri despre limitele graiurilor dacoromîne, e însă nevoie să lămurim ce se înțelege prin granițe dialectale și dacă în realitate există astfel de granițe.

Neogramaticii concepeau dialectul ca o unitate închisă, izolată, avînd granițe fixe, precise, care îl separă net de dialectele înrudite vecine. Această concepție a neogramaticilor despre dialect este de altfel în strînsă legătură cu concepția lor mecanicistă despre legile fonetice. J. Gilliéron a avut dreptate, în polemica sa cu neogramaticii, cînd a negat existența unor granițe dialectale nete, dar a căzut în exagerarea contrară, neadmițînd existența granițelor dialectale și a legilor fonetice. Pentru Gilliéron numai cuvîntul are existență, el constituie singura realitate lingvistică. Fiecare cuvînt își are istoria sa proprie, independentă de legile fonetice, care sînt ficțiuni create de lingviști. Fiecare cuvînt își are propria sa arie de răspîndire pe teren, independentă de ariile altor cuvinte; ariile diferitelor cuvinte au granițe diferite, numite isoglose, care nu coincid niciodată. Pe teritoriul unei limbi isoglosele se încrucișează multiplu, urmînd direcții capricioase, formînd o rețea neregulată de linii încilcite, din care nu se desprinde nici o arie dialectală unitară.

Oare hărțile « Atlasului lingvistic romîn » confirmă această constatare pe care i-a sugerat-o lui Gilliéron « Atlasul lingvistic francez »?

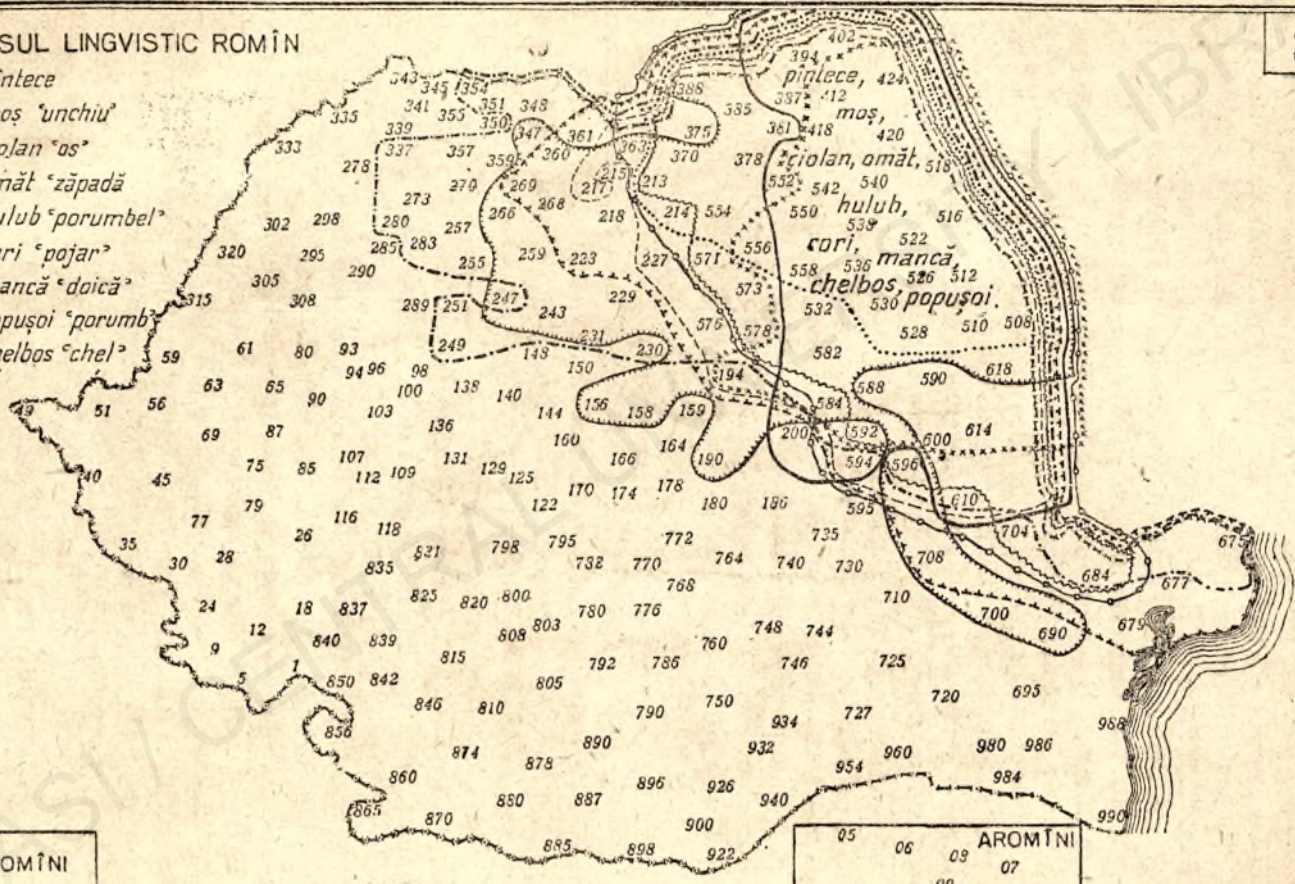
Isoglosa care separă aria cuvîntului *ficat* de aceea a cuvîntului *mai*, avînd același înțeles, merge de la est la vest și împarte teritoriul țării într-o jumătate nordică și una sudică. La sud de linia întreruptă, care reprezintă isoglosa *ficat* — *mai* (vezi harta nr. 1), se zice *ficat*, iar la nord de această linie se zice

¹ Vezi introducerea la Atlasul lui Weigand, coloana 11.

² Vezi traducerea rusă a cărții lui Bourciez, lucr. cit., p. 667.

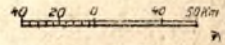
ATLASUL LINGVISTIC ROMÎN

- = pîntece
- = moș 'unchiu'
- - - - = cioian 'os'
- · - · - = omăt 'zăpadă'
- ..... = hulub 'porumbel'
- · · · · = cori 'pojar'
- ~~~~~ = mancă 'doică'
- = popușoi 'porumb'
- ***** = chelbos 'chel'

ISTROROMÎNI
01
02

AROMÎNI
05 06 08 07
09
ROMÂNOROMÎNI 012 013

mai. Isoglose asemănătoare cu aceea a lui *ficat-mai*, adică mergînd de la est spre vest, sînt foarte frecvente, ca de ex. isoglosa *varză* (la sud) — *curechi* (la nord), *gresie* (la sud) — *cute* (la nord), *nădușeală* (la sud) — (a) *sudoare* (la nord) etc. (vezi harta nr. 1). E adevărat că ariile de răspîndire a diferitelor cuvinte reprezentate pe această hartă (nr. 1) au fiecare alt profil. Liniile de isoglosă, cu toate că se îndreaptă în general de la est spre vest, niciodată nu coincid. Cu toate acestea, ele schițează o arie dialectală care corespunde aproximativ teritoriului Munteniei. Aria dialectală a Munteniei sau subdialectul muntean e separat de celelalte subdialecte prin isoglosele care arată pînă unde sînt răspîndite spre nord cuvintele *zăpadă*, *varză*, *burtă*, *ficat*, *nădușeală*, *rinichi*, *neg*, *ciupesc* (*ciup*), *chel*, *gresie* (la nord de isoglosele respective se zice *nea* sau *omăt* « zăpadă », *curechi* « varză », *foale* sau *pîntece* « burtă », *mai* « ficat », *sudoare*, *asudoare* « nădușeală », *rărunchi* « rinichi », *nigel*, *negel* « neg », *pișca*, *pișiga* etc. « ciupi », *pleșuv*, *pleșug*, *chelbos* etc. « chel », *cute* « gresie »).

Precum cuvintele *zăpadă*, *varză*, *gresie* caracterizează subdialectul muntean, la fel cuvinte ca *ciolan* « os », *mancă* sau *mamcă* « doică », *omăt* « zăpadă », *cori* « pojar », *hulub* « porumbel », *pîntece* « burtă », *moș* (cu sensul de « unchi »), *a pișca* « a ciupi », *poșușoi* « porumb », *chelbos* « chel » sînt caracteristice subdialectului moldovean. Isoglosele de pe harta nr. 2 arată pînă unde sînt răspîndite aceste cuvinte spre vest și sud. Nici aceste isoglose nu coincid, dar totuși ele delimitează o arie în estul țării care poate fi numită aria subdialectului moldovean.

Harta nr. 3 prezintă limitele răspîndirii cuvintelor care delimitează subdialectul de nord-vest, cel crișean.

În sfîrșit pe harta nr. 4 sînt trecute limitele răspîndirii cuvintelor care delimitează subdialectul bănățean.

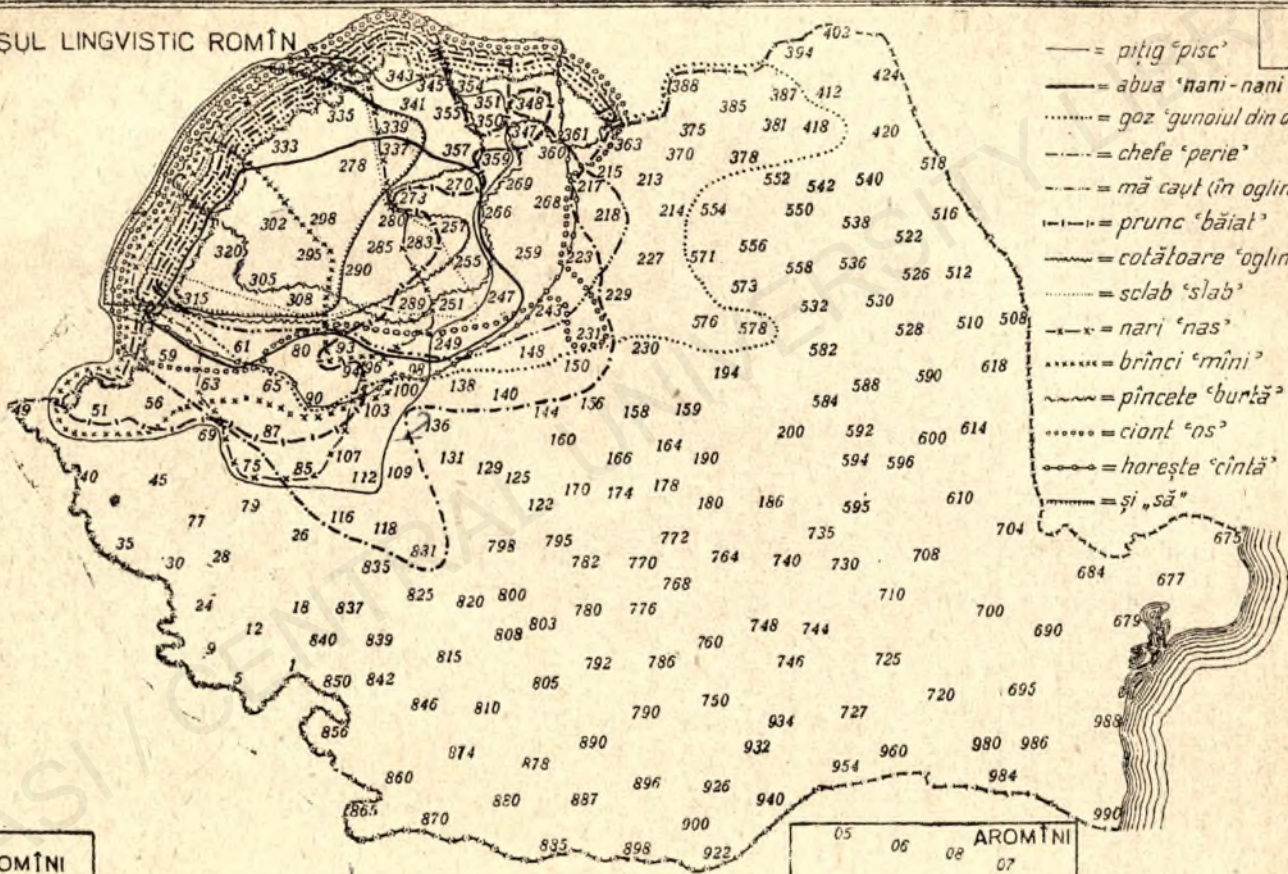
În ce privește Transilvania fără Banat, Crișana și Maramureș, e foarte greu de găsit cuvinte care să fie răspîndite numai pe teritoriul acestei provincii. Numai dacă considerăm Transilvania împreună cu Banatul, Crișana și Maramureșul ca o unitate aparte, care se opune Munteniei și Moldovei luate împreună, atunci găsim hărți în care fosta graniță dintre Transilvania și Banat, pe de o parte, și Muntenia și Moldova, pe de alta, constituie o graniță dialectală. Isoglosele nu coincid însă exact cu fosta graniță. Astfel cuvintelor *cireadă*, *bolnav*, *herghelie* le corespunde peste munți *ciurdă* sau *cioardă*, *beteag*, *stavă* (în Banat *arghelă*). În cazuri ca acestea de obicei e vorba de cuvinte noi, fie de origine maghiară în Transilvania (de ex. *ciurdă*), fie de origine turcă în Muntenia și Moldova (de ex. *herghelie*). E de remarcat că forma *arghelă* din Banat a trecut din turcă în subdialectul bănățean prin filieră sîrbă.

Transilvania formează în cele mai multe cazuri o singură arie lexicală împreună cu una sau două dintre cele patru provincii înconjurătoare; ea merge o dată cu Moldova, altă dată cu Muntenia, dar mai des cu Banatul,

ATLAȘUL LINGVIC ROMÂN

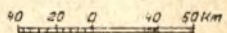
3

- = pitig "pisc"
- = abua "nani-nani"
- ..... = goz "gunoiul din ochi"
- - - = chefe "perie"
- - - = mă cașt (în oglindă)
- - - = prunc "băiat"
- - - = cotătoare "oglină"
- ..... = slab "slab"
- x - = nari "nas"
- ..... = brinci "mâni"
- ..... = pincete "burtă"
- ..... = ciont "os"
- ..... = horește "cintă"
- - - = și "să"

ISTROROMÎNI
01
02

05 06 08 AROMÎNI
09 07
ROMÎNI 012 013

Crișana și Maramureșul. De cele mai multe ori însă Ardealul e împărțit în mai multe arii lexicale (trei sau patru), cum a fost cazul și în hărțile prezentate. E cunoscută repartitia dialectală a celor trei termeni *zăpadă, omăt și nea* (v. hărțile nr. 1, 2, 3, 4), care împarte Transilvania în trei arii: cea sudică unde se zice *zăpadă* ca în Muntenia, cea nord-estică, unde se zice *omăt* ca în Moldova și cea vestică unde se zice *nea* sau *neauă* ca în Banat și Crișana. Tot trei arii prezintă Ardealul în ce privește repartitia termenilor *os, ciolan și ciont* (hărțile nr. 2, 3). De data aceasta tot sudul și sud-vestul Transilvaniei formează o singură arie mai mare, aceea a lui *os*, termen muntean și bănățean, pe cînd nord-vestul are *ciont* ca Crișana, și estul *ciolan*, ca Moldova. În cazul că Banatul și Muntenia constituie arii deosebite, atunci de obicei sud-vestul Ardealului merge cu Banatul. În ce privește repartitia termenilor *burtă, foale și pîntece*, pe hărțile nr. 1, 2, 3, 4, tot nordul și o bună parte din partea centrală a Ardealului ține de aria lui *pîntece*, ca aproape toată Moldova, sud-estul ține de Muntenia, iar sud-vestul de Banat. Deoarece cuvîntul *pîntece* prezintă o arie destul de mare forma cu metateză *pîncete* — jumătatea nordică a Crișanei, Maramureșul și colțul de nord-vest al Ardealului —, se poate spune că, în ce privește repartitia lui *burtă, foale, pîntece, pîncete*, țara, și în același timp și Ardealul, se împarte în patru arii: cea de sud (*burtă*), cea de sud-vest (*foale*), cea de est (*pîntece*) și cea de nord-vest (*pîncete*).

Tot patru arii avem în cazul termenilor *a pișca — a ciupi — a pișiga — a pișcura* (vezi hărțile 1, 2, 3, 4). De data aceasta aproape întreg Ardealul merge cu Moldova, unde se zice *a pișca*, și numai o zonă îngustă de vest merge cu Crișana, unde se zice *a pișiga*, iar porțiunile care merg cu Muntenia (*a ciupi*) și cu Banatul (*a pișcura*) sînt neînsemnate. E de remarcat că aria lui *a ciupi*, element de origine bulgară, nu e unitară, deoarece în Oltenia se zice *eu ciup*, pe cînd în Muntenia propriu-zisă, *eu ciupesc*. În partea de est a Munteniei și în Dobrogea s-a păstrat termenul mai vechi, ca în Moldova și Ardeal, *a pișca*.

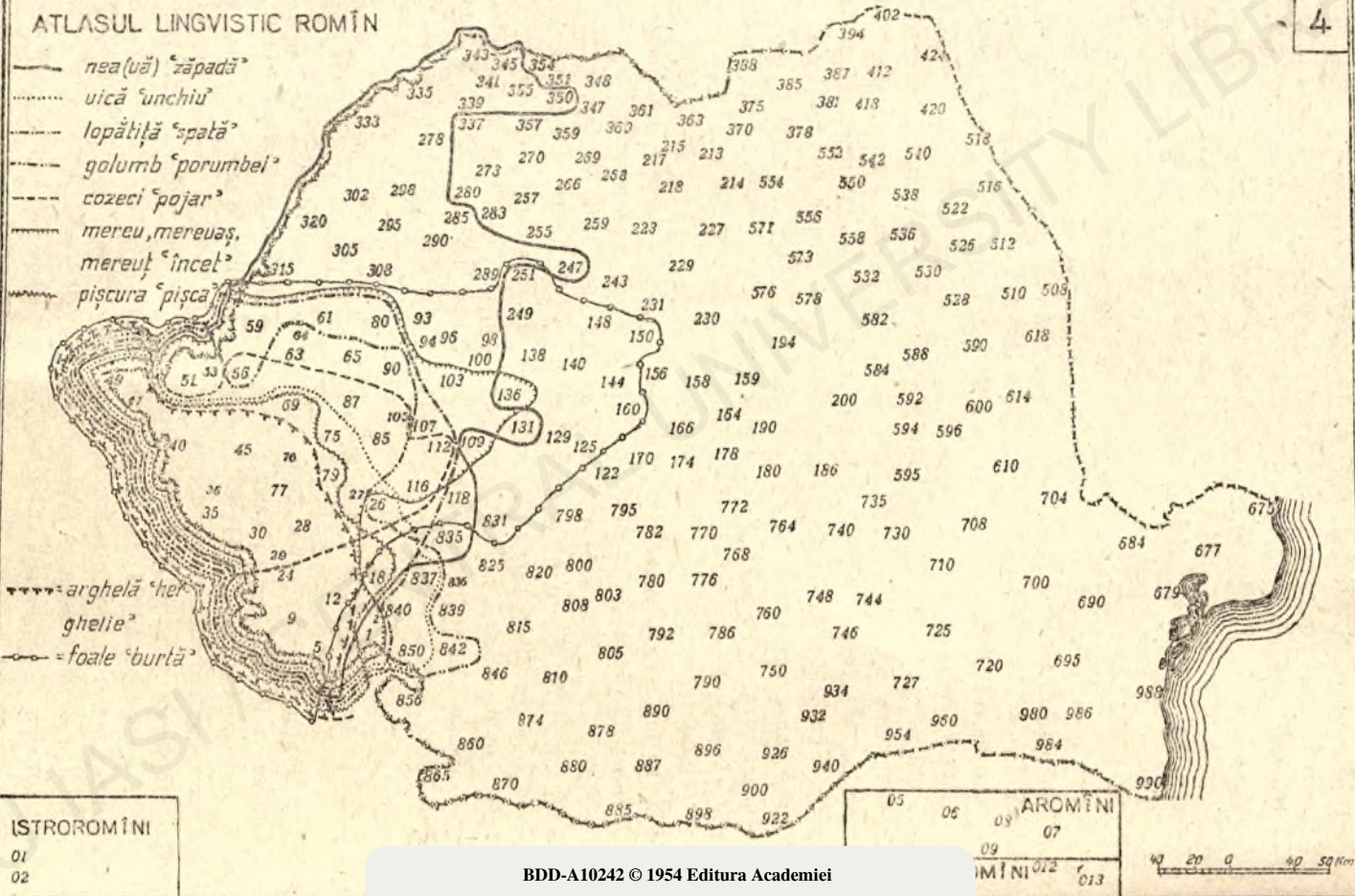
Din cele spuse pînă acuma rezultă că, în nord-vestul țării, în regiunile Arad, Oradea și Baia Mare, precum și în partea de vest a regiunii Cluj și partea de nord-vest a regiunii Hunedoara, sînt răspîndiți o seamă de termeni dialectali care conferă acestui teritoriu un aspect dialectal deosebit. Am amintit termenii: *prunc* pentru *copil* (în aria lui *prunc*, cuvîntul *copil* înseamnă «bastard»); *a hori* pentru *a cînta*; *cotătoare* pentru *ogîndă*; *a se căuta în ogîndă* (în *cotătoare*) pentru *a se privi*; *goz* pentru *gunoi în ochi*; *chefe* pentru *perie*; *ic* pentru *pană* de despicat lemne; *ciont* pentru *os*; *pîncete* pentru *burtă*; *a pișiga* pentru *a ciupi*; *nari* pentru *nas*; *brîncă* pentru *mîină*; *abua* pentru *nani-nani*.

ATLASUL LINGVISTIC ROMÂN

- nea (vă) 'zăpadă'
- ⋯ uică 'unchiu'
- - - lopătiță 'spată'
- - - golumb 'porumbel'
- - - cozeci 'pojar'
- ~~~~ mereu, mereuaș,
mereuț 'încet'
- ~~~~ pișcurea 'pișcă'

- ⋯ arghelă 'her
ghelie'
- foale 'burtă'

ISTROROMÎNI

01
02

Într-un articol publicat acum zece ani¹, am susținut că subdialectul de nord-vest (din Crișana) este mult mai fărîmițat în graiuri locale decît celelalte subdialecte. Lucrul acesta îl afirmase mai demult Gustav Weigand². Astăzi, după ce cunosc mult mai bine materialul dialectal oferit de A.L.R., celelalte subdialecte dacoromîne nu mi se par mai unitare decît cel de nord-vest. Astfel, subdialectul de sud (Muntenia cu Oltenia, sudul Ardealului și Dobrogea) e tot așa de fărîmițat ca dialectul de nord-vest, după cum se poate constata din harta nr. 1.

În expunerea noastră de pînă acuma ne-am ocupat de arii lexicale, adică de arii de răspîndire a unor cuvinte. Pentru stabilirea granițelor dintre dialecte sînt însă mult mai indicate ariile fonetice, deoarece o particularitate fonetică oarecare se repetă în sute și poate mii de cuvinte, pe cînd un element lexical reprezintă un fenomen unic, care nu se repetă. De altfel, și în materie de pronunțare putem avea a face cu o rostire unică, nelegată de vreo regularitate. Astfel într-o parte a țării cuvîntul *pas* se rostește *paș* (*un paș*), formă de singular refăcută după plural. Isoglosa care separă rostirea *pas* de rostirea *paș* coincide aproximativ cu vechea graniță a Ardealului dinspre Bucovina, Muntenia și Moldova. Înlocuirea aceasta a lui *s* cu *ș* nu se repetă în alte cuvinte, nu constituie o « lege fonetică ». De aceea isoglosa *pas-paș* nu poate fi considerată ca avînd vreo importanță la fixarea granițelor dialectale. Tot fenomene fonetice izolate, fără însemnătate pentru stabilirea ariilor dialectale, sînt și rostirile *vîrvu* (*vîru*) pentru *vîrful*, *spării*, *sparii* pentru *sperii*, *dă*, *dîn* pentru *de*, *din*, *dăschide* pentru *deschide*; *răbd* pentru *rabd*, *o coaste* pentru *o coastă*, *odîhnă* sau *hodină*, *odinesc* sau *hodinesc*, *perină* pentru *pernă*, *direaptă* pentru *dreaptă*. Cu adevărat hotărîtoare pentru stabilirea ariilor dialectale trebuie considerate hărți pe care sînt reprezentate corespondențe fonetice dintre graiuri, care se repetă în sute de cuvinte. Astfel pe harta nr. 5 este reprezentată, între altele, rostirea în cinci variante a africateri *ge* (*gi*) în transcriere fonetică *ĝ*. În Muntenia, Oltenia, sudul Ardealului și Dobrogea (subdialectul de sud) avem rostirea literară a acestei fricative. În Moldova, Bucovina și estul Ardealului, în locul africateri se rostește o fricativă apropiată de *j*, dar avînd un puternic timbru palatal, în transcriere fonetică *ž*. Aceași fricativă se aude și în Banat și sud-vestul Ardealului. În Crișana și nord-vestul Ardealului, fricativa care a înlocuit pe *ĝ* este *j*. În sfîrșit, în Maramureș și Țara Oașului, africateri s-a păstrat, dar în Maramureș e mult mai aspră ca cea din Muntenia. În ce privește rostirea lui *ge* (*gi*) într-o mulțime de cuvinte ca *geme*, *ger*, *plînge*, *margin*e, *gingaș*, *trage*, *suge*, *ginere*, *geană* etc. etc., teritoriul țării se împarte în patru arii dialectale mai mari, corespunzătoare Munteniei, Moldovei,

¹ Graiul romînesc de pe Crișuri și Someș, în « Transilvania » anul 72, p. 551—558.

² Vezi această lucrare p. 2.

Banatului și Crișanei, și o arie mai mică, corespunzătoare Maramureșului. Ardealul propriu-zis nu are așadar o arie dialectală proprie, nici dacă luăm ca bază fenomene fonetice.

Pe harta nr. 5 sînt reprezentate și alte particularități fonetice: păstrarea lui *n* (*n* palatal) intervocalic în cuvinte ca *a încuia*, *cuñ* sau *cuñe*, *călcîñ* sau *călcîñe*, *rîñe*, *viñe* etc. « a încuia, cui, călcîi, rîie, vie », care deosebește subdialectul sud-vestic, cel bănățean, de celelalte subdialecte; pronunțarea lui *o* inițial ca *yă* într-o seamă de cuvinte (*ochi*, *os*, *oi*, *oraș*, *orb* etc.), proprie subdialectului de nord-vest, cel crișean; închiderea lui *e* final pînă la *i* în toate cuvintele care au un *e* final neaccentuat, ca *frati*, *bati*, *undi*, *bini* etc., care constituie o particularitate a subdialectului de est, cel moldovean; rostirea *nepoți*, *frați*, *cîni* caracteristică subdialectului muntean și limbii literare (în celelalte subdialecte se rostește *nepoț*, *fraț*, *cîniț*); rostirea *amnar*, *zidar*, *învățător* caracteristică deasemenea subdialectului muntean și limbii literare (în celelalte subdialecte se rostește, și la singular, *amnar*ⁱ, *zidar*ⁱ, *învățător*ⁱ).

Uneori o particularitate fonetică e caracteristică pentru două subdialecte care pot fi învecinate sau nu. Astfel rostirea lui *ia* accentuat ca *ie* în cuvinte ca *băiat*, *încuiat*, *tăiat* etc. se întilnește în subdialectul de est și de nord-vest, pe cînd în cel de sud și sud-vest se păstrează *ia*, respectiv *ña* (*încunat*). Palatalizarea dentalelor *d*, *t*, *n*, înaintea lui *e*, *i* reunește subdialectul de sud-vest cu cel de nord-vest, pe cînd păstrarea nealterată a dentalelor înaintea lui *e*, *i*, grupează împreună subdialectele de sud și de est¹. În cazul lui *t*, *d* + *e*, *i* trebuie remarcat că subdialectul de sud-vest (Banat) se deosebește de cel de nord-vest (Crișana) prin aceea că ocluzivele dentale urmate de *e*, *i* au devenit adevărate africcate, asemănătoare lui *ce*, *ge* din Muntenia². Uneori o trăsătură fonetică e caracteristică pentru două subdialecte care nu sînt învecinate. Astfel păstrarea africcatei *dz* e proprie subdialectelor de sud-vest și de est, pe cînd trecerea lui *dz* la *z* se constată în subdialectele de sud și de est³.

La fel apar cele patru arii dialectale corespunzătoare celor patru subdialecte și în ceea ce privește rostirea africcatei *ci* (*ce*, *cine*, *ceas*, *faci*, *brici* etc.), în transcriere fonetică *č*. În Moldova și Banat, în locul africcatei se pronunță o fricativă apropiată de *ș*, dar cu un puternic timbru palatal (în transcriere fonetică *ș*). Subdialectul de nord-vest (Crișana) a păstrat africcata întocmai ca subdialectul de sud (Muntenia). În Maramureș însă africcata este rostită mult mai aspru decît în Crișana și Muntenia (în transcriere fonetică *č*). Din cauza

¹ De exemplu *n* urmat de *e* sau de *i* în cuvinte ca *bine*, *nepot*, *nume*, *nimic* etc.

² Pe harta nr. 5 prin *t'* se notează un *t* palatalizat, foarte apropiat de *ch* (*e*). Cuvîntul *frunte* se rostește în sud-vestul țării aproape *frunche*. Aproximativ ca *ch(e)* și ca *gh(e)*, în transcriere fonetică *t'*, *d'* se pronunță orice *t* și *d* urmați de *e* sau *i* în cuvinte ca *frate*, *bate*, *mătem*, *tine*, *tindă*, *babe*, *unde*, *deal*, *a clădi* etc.

³ În loc de *z* se rostește *dz* în forme ca *vezi*, *crezi*, *cozi*, *calzi*, *încălzesc*, *căzi* (sg. *cadă*) etc.

aceasta vocalele *e* și *i* devin în Maramureș *ă*, *î* după *č*: *čă* « ce », *čîně* « cinci ». Se poate deci spune că și rostirea lui *č* împarte teritoriul țării în cinci arii dialectale, deoarece Maramureșul arată un tratament deosebit al africateri *č*, întocmai ca pentru africata *č*¹.

Așadar hărțile întocmite pe baza unor fenomene de ordin fonetic confirmă repartiția graiurilor dacoromâne făcută cu ajutorul hărților lexicale.

Împărțirea aceasta a dacoromânei în patru (sau cinci) subdialecte datează oare de mult? Fenomenele lingvistice care stau la baza acestei împărțiri nu au o vechime mare. Cuvintele care dau un aspect atât de variat hărților lexicale sînt împrumuturi relativ recente în limba română, cuvinte de origine germană (*firang*), turcă (*perdea*, *herghelie*, *chel*, *balama*), maghiară (*mai*, *goz*, *ic*), sîrbă (*arghelă*), bulgară (*a ciupi*). De asemenea și fenomenele de ordin fonetic care stau la baza celor patru (sau cinci) arii dialectale sînt recente. Pronunțarea africateri *č*, *č* ca fricative (*š*, *ž*) și palatalizarea dentalelor pînă la faza *t'* (*chi*), *d'* (*ghi*), *ci*, *gi* nu se reflectă în textele noastre vechi. Doar notarea toponimicelor romînești în documentele latinești din Ungaria lasă să se bănuiască că palatalizarea dentalelor era destul de înaintată în unele regiuni începînd cu secolul al XV-lea (de ex. numele satului *Cirnești* din reg. Hunedoara e notat *Kernyesth* în 1447, ceea ce pare a arăta, prin grafia maghiară *ny*, că *n* urmat de *e* a început să se palatalizeze în secolul al XV-lea în regiunea Hunedoara; de asemenea forma *Begyesth* din anul 1464, care redă forma romînească *Bădești*, numele unui sat, astăzi dispărut, din reg. Timișoara, prin grafia maghiară *gy* pare a indica o pronunțare palatalizată a lui *d* urmat de *e* în Banat încă în secolul al XV-lea).

În ce privește trecerea lui *ň* la *ž*, știm, pe baza toponimicelor și a numelor de persoană romînești notate în documentele slave și latinești din secolul al XV-lea că *ň* era încă general pe întreg teritoriul țării (de ex., în Moldova *Zlătăroaņa*, în anul 1467, dar *Zlătăroaia* în anul 1520, în Muntenia *Plăciconi*, în anul 1484, dar *Plăcicoi*, în anul 1489).

Se pare că în secolul al XV-lea numai în ce privește rostirea lui *z* (*dz*) se poate vorbi de arii dialectale, deoarece documentele din Țara Romînească nu dau forme cu *dz*, ca cele din Moldova, Ardeal și Banat.

E prin urmare probabil că înainte de secolul al XV-lea nu existau subdialecetele de astăzi. Prof. D. Macrea cu drept cuvînt presupune, bazîndu-se pe răspîndirea pe teren a fenomenului palatalizării labialelor (*pchiatră*, *chiatră*,

¹ Maramureșul prezintă și alte particularități fonetice, care îl deosebesc de celelalte arii dialectale dacoromîne. Astfel palatalizarea lui *f* și *v* a ajuns în Maramureș la stadiul *š*, *ž*: *šin* « fin », *siv* « fir », *zin* « vin », *ziu* « viu » etc.

oghială, oghială pentru *piatră, obială*), că dacoromîna avea în trecut altă împărțire pe graiuri ¹.

În ce privește palatalizarea labialelor, ariile diferitelor stadii de palatalizare a labialelor nu coincid cu ariile subdialectelor dacoromîne stabilite cu ajutorul hărților prezentate. E însă ușor de constatat, din hărțile publicate de tov. D. Macrea, că subdialectul moldovean, în întregimea lui, palatalizează labialele, iar subdialectul bănățean, în întregimea lui, nu le palatalizează. În ce privește subdialectul muntean și cel crișean, de obicei ele sînt tăiate în două zone de isoglosele palatalizării labialelor. Subdialectul muntean are o zonă apuseană (Oltenia), care în general nu palatalizează labialele ca subdialectul bănățean, și o zonă răsăriteană care prezintă labiale alterate, deci merge adeseori cu subdialectul moldovean. De asemenea și Crișana are o zonă sudică, vecină cu Banatul, în care palatalizarea labialelor e mai rară, și o zonă nordică, în care labialele sînt totdeauna palatalizate. În ceea ce privește Transilvania, constatăm că și palatalizarea labialelor îl împarte în mai multe zone: una de sud-vest care păstrează labialele ca Banatul și Oltenia, una de nord-vest, care prezintă aceleași stadii de palatalizare ca nordul Crișanei, și una de est și sud-est, care palatalizează labialele ca Moldova și estul Munteniei. Prof. D. Macrea subliniază faptul că sudul Transilvaniei merge cu Moldova în ce privește stadiul final de evoluție a labialelor palatalizate ² și nu cu Muntenia, ceea ce e o dovadă că în trecut dacoromîna avea altă împărțire dialectală decît cea de astăzi.

Cred că pe baza materialului « Atlasului lingvistic român » putem împărți dialectul dacoromîn în patru (sau cinci) subdialecte: cel muntean, cel moldovean, cel bănățean și cel crișean (și poate și cel maramureșean). Transilvania nu are un subdialect al ei propriu, ci cele patru (sau cinci) subdialecte se întind dinspre sud, est, sud-vest și nord-vest (cel maramureșean dinspre nord) spre centrul Transilvaniei. Subdialectele se împart la rîndul lor în unități dialectale mai mici, numite graiuri. Astfel, de exemplu, subdialectul muntean se subîmparte în graiurile din Muntenia centrală, din estul și vestul Munteniei, din Oltenia, din Dobrogea, din sudul Ardealului. Materialul « Atlasului lingvistic român » confirmă constatarea făcută de dialectologi că nu există granițe dialectale nete, ci dialectele și graiurile sînt separate de mănunchiuri de linii de isoglosă care formează zone de trecere, mai largi sau mai înguste, de la un dialect respectiv, de la un grai la altul.

¹ D. Macrea, Probleme de fonetică, Ed. Acad. R.P.R. 1953, p. 97.

² De exemplu *chucior, oghială* pentru *picior obială*.